İstanbul Hukuk Mecmuası
Istanbul Law Review,
MECMUA 2025

https://doi.org/10.26650/mecmua.2025.83.2.0006
Başvuru | Submitted 17.07.2024
Revizyon Talebi | Revision Requested 12.08.2024
Son Revizyon | Last Revision Received 02.09.2024
Kabul | Accepted 26.05.2025
Online Yayın | Published Online 11.07.2025

İstanbul Hukuk Mecmuası
Istanbul Law Review

Araştırma Makalesi | Research Article

Açık Erişim | Open Access

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri V İsviçre Kararında Öne Çıkan Hukuki Meselelerin İncelenmesi

Examining the Legal Issues Raised in the Case of Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others V Switzerland

Ebru Demir [1]

[1] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

Öz

9 Nisan 2024 tarihinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (kısaca Mahkeme veya AİHM) tarihi bir karara imza atmış ve tarihinde ilk kez iklim değişikliği alanında bir ihlal kararı vermiştir. İsviçre'ye karşı açılmış olan Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri kararıyla birlikte Mahkeme, iklim değişikliği konusunda devletlerin kendilerine düşen yükümlülükleri yerine getirip getirmediklerini denetleme noktasında yetkili olduğunu göstermiştir. Karar gerek insan hakları alanında gerekse çevre ve iklim hukuku alanında büyük bir yankı uyandırmıştır. Karar, hem AİHM önüne hem de ulusal mahkemeler önüne iklim değişikliği alanında çok sayıda başvurunun gelmesine zemin hazırlayacaktır. Eldeki çalışma Mahkeme'nin tarihinde bir dönüm noktası olan bu davayı detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada ilk olarak Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri davasında başvuru sahiplerinin şikâyetleri ve mağduriyet iddiaları incelenmiştir. Başvuru sahipleri, iklim değişikliğinin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan temel hak ve özgürlüklerine etkisi üzerinden başvurularını şekillendirmişlerdir. Çalışmada daha sonra İsviçre Hükümeti'nin karşıt argümanlarına (counter arguments) yer verilecektir. İsviçre Hükümeti, bu davada, iklim davalarında sıklıkla karşımıza çıkan tezleri (okyanusta bir damla tezi ve güçler ayrılığı tezi) öne sürmüştür. Bu argümanlar, benzer argümanların öne sürüldüğü farklı iklim davaları ile birlikte, detaylı bir şekilde analiz edilecektir. Çalışmada son olarak, AİHM'in İsviçre Hükümeti'nin karşıt argümanlarına yönelik değerlendirmeleri incelenmiştir. Mahkeme'nin kararındaki bu önemli değerlendirmeleri, iklim değişikliğinin insan haklarını çok yakından ilgilendiren bir problem olduğunu açık bir şekilde tespit etmektedir.

Abstract

On April 9, 2024, the European Court of Human Rights (hereinafter the Court or the ECtHR) for the first time found a State Party in violation of its obligations under the European Convention on Human Rights. In *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland,* the ECtHR for the first time showed that it has authority to examine whether state parties are fulfilling their human rights obligations under the European Convention on Human Rights in the context of climate change. The judgment has already created important discussions in fields of human rights and environmental and climate law. With this judgment, the number of applications - both before the Court and domestic courts – is likely to increase. This article aims to thoroughly examine this landmark case. In the article, first, the complaints and claims of the applicants in *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* are scrutinized. It is shown that the applicants designed their application by considerably focusing on the impacts of climate change on their fundamental rights and freedoms guaranteed under the European Convention on Human Rights. The article then discusses the counter arguments put forward by the Swiss Government. In the *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* case, the Swiss Government rejected the applicants' arguments by relying on very common counter arguments that we frequently observe in climate litigation (namely, a drop in the ocean argument and separation of powers argument). These arguments are analysed, along with similar arguments

Atıf | Citation: Demir, E, '*Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri V İsviçre* Kararında Öne Çıkan Hukuki Meselelerin İncelenmesi' (2025) Advance Online Publication İstanbul Hukuk Mecmuası–Istanbul Law Review. https://doi.org/10.26650/mecmua.2025.83.2.0006

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.
© 2025. Demir, E.

Sorumlu Yazar | Corresponding author: Ebru Demir ebrudemir@aybu.edu.tr

presented in other climate cases. Finally, the article examines the ECtHR's responses to the Swiss Government. This final section of the article highlights the Court's significant findings which importantly underline the intrinsic links between climate change and human rights.

Anahtar Kelimeler AİHM · İklim Değişikliği · Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre · Okyanusta bir Damla Tezi · Güçler Ayrılığı Tezi

Keywords ECtHR · Climate Change · Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland · A Drop in the Ocean Argument · Separation of Powers Argument

Extended Summary

On April 9, 2024, the European Court of Human Rights (hereafter the Court or the ECtHR) for the first time found a State Party in violation of its obligations under the European Convention on Human Rights in the context of climate change. In the case of *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland*, the Swiss Government faced allegations of violating the rights protected under the European Convention on Human Rights, namely the right to life (Article 2), right to a fair trial (Article 6) and the right to private and family life (Article 8). Whereas the applicants claimed that the Swiss Government's climate policies interfere with their rights and freedoms, the Government in response argued that it was in compliance with fundamental international agreements on climate change (like the Kyoto Protocol of 1997 and the Paris Agreement of 2015). In its defence, the Government presented its efforts in reducing greenhouse gas emissions and underlined its national legislation to combat climate change. The Government highlighted its initiatives such as CO_2 taxes on fossil fuels and mandatory participation in emission trading systems (ETS). This article focuses on the Government's two main counter arguments: a drop in the ocean argument and separation of powers argument. Regarding the former, the Government argued that the climate crisis is a global problem and stated that a permanent solution for this issue can only be achieved with the collective efforts of all states. Underlining that its contribution to greenhouse gas emissions on a global scale is very low, the Swiss Government emphasised that climate change is not a problem that can be solved by Switzerland itself. Under this argument, the Government claimed that it cannot be held responsible for a global-scale crisis. As discussed in this article, similar arguments were put forward in different climate change cases (like *Urgenda v the State of the Netherlands* ve *Friends of the Irish Environment v Ireland*). In its response to this, the ECtHR held that all state parties to the European Convention on Human Rights have responsibilities in the face of the climate change crisis. Therefore, the Court stated that the state parties' responsibilities can be claimed at points where climate change hinders the fundamental rights and freedoms guaranteed under the European Convention on Human Rights. Under the scope of the latter argument, the Swiss Government argued that climate policies, concerning the allocation of resources, should be left to the consideration of legislative and executive bodies. The Government contended that judicial interference in such technical and scientific matters exceeds the competence of human rights courts and claimed that climate policies should be regulated by democratic institutions. In its response to this, the ECtHR held that whereas state parties are granted a wide margin of appreciation in determining climate policies, it cannot be denied that the Court plays a complementary role. Thus, the Court held that under the European Convention on Human Rights it is given a role to monitor whether state parties fulfil their positive obligations in order to protect their citizens from the climate crisis. In its judgment, the Court unanimously held that the applicants' right to a fair trial (Article 6) was breached, and a majority of 16/1 held that the applicants' right to respect for private and family life (Article 8) was infringed. The article overall analyses the landmark case in detail and highlights the significant legal issues raised in the judgment. The judgment has already had great impact both in human rights law and in the field of environmental and climate law and demonstrated that there are intrinsic links between climate change and human rights.

I. Giriş

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre kararı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (kısaca Mahkeme veya AİHM) iklim değişikliği alanında verdiği ilk ihlal kararıdır. Dava, "yüzyılın davası" olarak

nitelendirilmiş[1] ve gerek insan hakları alanında gerek ise çevre ve iklim hukuku alanında büyük yankı uyandırmıştır. Karar ile AİHM, iklim değişikliği alanında yeni bir aktör olarak sahneye çıkmıştır. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri kararının, benzer birçok başvurunun AİHM'in önüne taşınmasını sağlayacağı kolaylıkla öngörülebilir. Buna ek olarak, Mahkeme'nin önünde hâlihazırda beklemekte olan (pending) iklim değişikliği başvuruları da bulunmaktadır.

Örneğin, *Müllner v Avusturya*[2] başvurusu iklim değişikliği alanında dikkat çeken başvurulardan biridir. Bu başvuruda, başvuru sahibi Markus Müllner, Multiple Skleroz (MS) hastası bir Avusturya vatandaşıdır. Müllner başvurusunda, hastalığının havanın sıcaklığına bağlı olarak şiddetlendiğini ve sıcak hava dalgalarının hareket kabiliyetini önemli ölçüde sınırladığını belirtmiştir. Müllner, Avusturya Hükümeti'nin iklim değişikliği ile mücadele konusunda yeterli önlemleri almamasının kendi sağlığı üzerinde doğrudan etki yarattığını ileri sürerek başvurusunu AİHM'in önüne taşımıştır. 18 Haziran 2024 tarihinde, Mahkeme Avusturya Hükümeti ile iletişime geçmiş, davaya ilişkin sorularını Hükümete iletmiştir. Aynı zamanda, AİHM, Mahkeme İç Tüzüğü'nün 41. Maddesine[3] dayanarak Müllner'in hastalığı üzerinde iklimin mevcut etkilerini göz önünde bulundurmuş, başvuruya öncelik verme kararı almıştır. Dolayısıyla, Mahkeme, görüldüğü üzere, iklim değişikliğine ilişkin farklı başvuruları incelemeye devam etmektedir.

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri kararı ile birlikte Mahkeme kendisini iklim değişikliği alanında yetkili (authorised) gördüğünü ilân etmiştir. AİHM iklim değişikliği konusunu, yalnızca yasama ve yürütme organlarının yetkili oldukları bir alan olarak değerlendirmemektedir. Karar AİHM'in iklim değişikliği konusuna kendi içtihadında yeni bir alan açtığını net bir şekilde göstermektedir. Ancak Mahkeme'nin bu alanda kendisine açtığı alanın İsviçre tarafından uygun bulunmadığının altını çizmek gerekir. İsviçre Parlamentosu, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri kararını uygulamayı reddetmiştir.[4] Mahkeme'nin "yargı aktivizmi (judicial activism)"[5] yaptığı ileri sürülerek, kararın İsviçre demokrasine müdahale niteliğinde olduğu belirtilmiştir.[6] Ayrıca İsviçre Hükümeti'nin iklim değişikliği ile mücadelede üzerine düşen tüm yükümlülükleri yerine getirdiği vurgulanmıştır.[7]

Karara yönelik İsviçre Parlamentosu'ndan gelen tepki, kararın uygulanıp uygulanmayacağına dair soru işaretleri yaratmaktadır. AİHM her ne kadar kendisini iklim değişikliği alanında yetkili olarak görse de, bu gelişmeler, davaya taraf devlet nezdinde böyle bir anlayışın (henüz) mevcut olmadığını göstermektedir. AİHM'in kendisine yeni bir alan açtığı muhakkaktır. Mahkeme, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararı ile birlikte iklim değişikliği alanında (da) bir denetim mekanizması olarak işlev göreceğini ilan etmiştir. Eldeki çalışma, Mahkeme'nin *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararı ile kendisine açtığı bu yeni alanı incelemeyi amaçlamaktadır.

[1] Corina Heri, 'Strasbourg's "Case of the Century" – Revolutionary Climate Judgment from the European Court of Human Rights', Just Security (10 Nisan 2024) < https://www.justsecurity.org/94489/revolutionary-climate-judgment/ > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

[2] *Müllner v Austria* App no 18859/21 (ECHR, 1 July 2024, Press Release) < https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7987364-11142961&filename=Notification%20to%20Government%20of%20the%20M%C3%BCllner%20v.%20Austria%20application%20concerning%20the%20environment%20.pdf > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

[3] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İç Tüzüğü Madde 41 Daire, incelemeye hazır duruma gelen başvuruları sırasıyla ele alır. Bununla beraber Daire, belirli bir başvuruya öncelik tanınmasına karar verebilir.

[4] Emma Farge, 'Swiss Parliament Snubs European Court Climate Ruling', Reuters, 12 Haziran 2024, < https://www.reuters.com/world/europe/swiss-parliament-considers-snubbing-european-court-climate-ruling-2024-06-12/ > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

[5] Yargı akvizimi (judicial activism), hakimlerin kendi politik görüşleri doğrultusunda karar vermeleri ve ilgili kanunu yorumlamaları olarak tanımlanabilir. Bu alandaki önemli çalışmalar için bakınız: Marko Bošnjak ve Kacper Zajac, 'Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR' (2023) 23 *Human Rights Law Review* 1; Françoise Tulkens, 'Judicial Activism v Judicial Restraint: Practical Experience of This (False) Dilemma at the European Court of Human Rights' (2022) 3(3) *European Convention on Human Rights Law Review* 293.

[6] Farge (n 4).

[7] Farge (n 4).

Eldeki çalışma, kararda öne çıkan bazı hukuki meseleleri gerek mevcut akademik çalışmalar gerek ise mevcut içtihat ışığında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu karardan sonra devletlerin iklim değişikliği alanında daha fazla sorumluluk almaları gerektiği kesinleşmiştir. Eldeki çalışma, devletlerin iklim konusunda sorumluluk almaları için ne gibi adımlar atabileceklerine yönelik çözüm önerileri de getirmektedir. Çalışmada ilk olarak bu davadaki başvuru sahiplerinin şikâyetleri incelenecek ve mağduriyet iddiaları ele alınacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde İsviçre Hükümeti'nin savunması detaylı bir şekilde analiz edilecektir. İsviçre Hükümeti'nin argümanları, devletlerin iklim davalarında genel olarak öne sürdükleri argümanlardır. Benzer argümanların farklı davalarda da ileri sürüldüğü örneklerle gösterilecektir. Üçüncü ve son bölümde, AİHM'in *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararında öne çıkan hukuki meseleler ele alınacaktır. Karar, detaylı ve geniş kapsamlı olduğundan, kararda önem arz eden tüm hukuki meselelerin incelenmesi bu çalışma kapsamında mümkün değildir. Çalışmanın kapsamı şu meselelerle sınırlandırılacaktır: devletlerin sorumluluğuna ilişkin mesele (a drop in the ocean tezi), güçler ayrılığı tartışması, ve iklim değişikliği konusunun çevrenin korunmasına ilişkin içtihattan farkı.

II. Davada Başvuru Sahiplerinin Mağduriyet İddiaları

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre davasında biri sivil toplum kuruluşu olmak üzere toplam beş başvuru sahibi bulunmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesi'ne göre, "gerçek kişi, hükümet dışı kuruluşlar veya kişi grupları" Mahkeme'ye başvurma hakkını haizdir.[8] Hükümet dışı kuruluşların özellikle çevrenin korunması hususunda AİHM önüne çok sayıda dava taşıyarak bu konuda önemli bir rol oynadıkları açıktır.[9] Bu bölümde başvuru sahipleri ve bu başvuru sahiplerinin temel şikâyetleri ele alınacaktır.

Davadaki birinci başvuru sahibi Verein KlimaSeniorinnen Schweiz isimli kâr amacı gütmeyen bir sivil toplum kuruluşudur. Bu kuruluş, İsviçre kanunlarına uygun bir şekilde kurulmuştur. Temel amacı, iklim değişikliğinin üyeleri üzerinde yarattığı etkiler hakkında farkındalık oluşturmaktır. Kuruluşun üyeleri çoğunlukla yetmiş yaşın üzerindeki kadınlardan oluşmaktadır. İklim değişikliğinin etkileri hakkında eğitimler veren ve farkındalık yaratan kuruluş, üyelerinin çıkarlarını korumak için zaman zaman yasal yollara da başvurabilmektedir. Verein KlimaSeniorinnen Schweiz, iklim değişikliği krizinin üyelerinin sağlığını önemli ölçüde etkilediği gerekçesiyle AİHM'e başvuruda bulunmuştur.[10]

Davadaki ikinci başvuru sahibi Bayan Schaub[11], sıcak hava dalgalarının kendisi üzerinde yarattığı etkiyi Mahkeme önüne taşımıştır. Günlük hayatını hava durumuna göre düzenlemek zorunda kaldığı belirten Schaub, sıcak hava dalgalarının etkin olduğu günlerde gününün tamamını evde kalarak geçirmek mecburiyetinde olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca sıcaklığın arttığı günlerde ağrılı gut ataklarının meydana geldiğini belirtmiştir. Schaub, zaman zaman geçirdiği baygınlıklara sıcaklıkların neden olduğunu gösteren 15 Kasım 2016 tarihli sağlık raporunu da Mahkeme'ye sunmuştur.[12]

Üçüncü başvuru sahibi Bayan Volkoff Peschon da benzer şekilde sıcak hava dalgalarının katlanılamaz boyuta geldiğini belirtmiş ve tüm hayatını hava durumuna göre düzenlemek zorunda kaldığını ifade etmiştir. Bayan Volkoff Peschon da, sıcak hava dalgalarının sağlığı üzerindeki etkisini tespit eden bir sağlık raporunu AİHM'e sunmuştur. Volkoff Peschon'un kalp ve damar hastalıkları nedeniyle sık sık hastaneye gitmesi ve

[8] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4 Kasım 1950, < https://70.coe.int/pdf/convention_eng.pdf > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024, Madde 34.

[9] Örnek davalar için bakınız: *Animal Defenders International v UK* App no 48876/08 (ECHR, 22 April 2013); *Vides Aizsardzības Klubs v Latvia* App no 57829/00 (ECHR, 27 May 2004).

[10] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* App no 53600/20 (ECHR, 9 April 2024), para 10-11.

[11] Kendisi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin davaya ilişkin kararının beklendiği aşamada hayatını kaybetmiştir.

[12] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 13-14.

tedavi olması gerekmektedir. Kalp ve damar hastalıklarının sıcak hava dalgaları sırasında fiziksel acıya neden olduğunu belgeleyen bir başka sağlık raporu da yine Mahkeme'ye sunulmuştur.[13]

Dördüncü başvuru sahibi Bayan Molinari, aşırı sıcak havanın kronik akciğer hastalığını şiddetlendirdiğini ve sıcak hava dalgaları sırasında hareket kabiliyetinin kısıtlandığını belirtmiştir. Molinari, kronik rahatsızlığını ve sıcak hava dalgalarının bu rahatsızlığa olan etkisini tespit eden sağlık raporunu Mahkeme'ye sunmuştur. Molinari, sağlık durumunda ortaya çıkan kötüleşmenin nedeninin iklim değişikliği olduğunu başvurusunda ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, sıcak hava dalgalarının sosyal hayatını etkilediğini belirtmiş ve bunun da ruh sağlığı üzerindeki etkisinin altını çizmiştir.[14]

Beşinci ve son başvuru sahibi Bayan Budry de yine aynı şekilde sıcak hava dalgalarının kendisi üzerindeki etkilerini vurgulamıştır. Örneğin, sıcak hava dalgaları nedeniyle sosyal hayatının sekteye uğradığını ve sevdiği aktiviteleri (yüzmek gibi) gerçekleştiremediğini ifade etmiştir. Budry de, diğer başvuru sahiplerine benzer şekilde, sağlık raporu ile iklim değişikliğinin kendisi üzerindeki etkilerini somutlaştırmaya gayret etmiştir. 4 Ekim 2016 tarihine ait sağlık raporu, Budry'nin astım hastası olduğunu göstermektedir. Bu yolla, astım hastalığının iklim değişikliği ile yahut sıcak hava dalgaları ile olan ilişkisine işaret edilmiştir.[15]

Görüldüğü üzere, başvuru sahipleri iklim değişikliğinin kendileri üzerinde yarattığı etkiler üzerinden başvurularını Mahkeme önüne taşımışlardır. AİHM neticede bir insan hakları mahkemesi olduğundan insan-merkezli (antroposentrik) bir bakış açısıyla iklim değişikliği meselesine yaklaşabilecektir. Başka bir deyişle, iklim değişikliğinin çevre, diğer canlılar (non-human animals) ve ekosistem üzerinde yaratmış olduğu etkiler, insan hakları hukukunun kapsamı dışında kalmaktadır. Bu durum genel olarak tüm hukuk disiplinleri için geçerlidir. Susana Borràs'a göre, tüm hukuk sistemleri doğayı "sömürülebilecek mülk" olarak değerlendirmekte ve insanın her zaman doğadan üstün olduğu anlayışıyla hareket etmektedir.[16] Andreas Spahn da benzer şekilde, insan hakları temelli bir yaklaşımın, doğanın kendi başına sahip olduğu değeri tanıyamayacağının altını çizmiştir.[17] Özetle, insan hakları temelli bir yaklaşım, çevrenin korunması hususunda yetersiz kalmaktadır.

İnsan merkezli yaklaşım, diğer hukuk sistemlerinin yanı sıra insan hakları hukukunda da açık bir şekilde gözlemlenebilmektedir. İnsan hakları hukuku, bireyi merkeze alan bir yaklaşımla hareket etmektedir. Dolayısıyla, iklim değişikliğinin insan hakları hukukunun kapsamına girmesi, ancak ve ancak iklim değişikliğinin bireylere yönelik somut etkilerinin ortaya çıkması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri davasında bireyler stratejik olarak hareket etmiş ve iklim değişikliğinin bedenlerine ve özel ve aile hayatlarına olan etkileri üzerinden başvuruyu hazırlamışlardır.

Başvuru sahipleri, iklim değişikliğine ilişkin bilimsel çalışmalara da başvurularında geniş yer vermişlerdir. Özellikle Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (Intergovernmental Climate Change Panel - IPCC) raporları başvuru sahipleri tarafından Mahkeme'nin değerlendirmesine sunulmuştur. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin verilerine göre, hava sıcaklıklarındaki yükselme, ölüm oranlarında ciddi bir artışa neden olmuştur. Küresel olarak, 65 yaş üstü bireylerin sıcaktan kaynaklanan ölüm oranlarında 2000-2004 yılları ile 2017-2021 yılları karşılaştırıldığında, yüzde 68 artış meydana geldiği saptanmıştır.[18] Sıcaklıklar yalnızca ölüm oranlarını artırmamakta, aynı zamanda ciddi sağlık sorunlarına da yol açmaktadır.

[13] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 15-17.

[14] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 18-19.

[15] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 20-21.

[16] Susana Borràs, 'New Transitions from Human Rights to the Environment to the Rights of the Nature' (2016) 5(1) *Transnational Environmental Law* 113. Borràs bu çalışmasında, bu yaklaşımın istisnalarına da yer vermektedir.

[17] Andreas Spahn, '"The First Generation to End Poverty and the Last to Save the Planet?" Individualism, Human Rights and the Value of Nature in the Ethics of Global Sustainable Development' (2018) 10(6) *Sustainability* 1853.

[18] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 65.

Sıcak hava dalgaları, insan vücudunda sıvı kaybına, kalp ve akciğer rahatsızlıklarına neden olmakta ve hastaneye yapılan başvuruların artmasıyla sonuçlanmaktadır. Sıvı kaybı, sıcak çarpması, yorgunluk, bilinç kaybı, sıcağa bağlı kramplar ve sıcak çarpmaları nedeniyle bireyler daha sıklıkla hastanelere başvuruda bulunmaktadırlar.[19]

Bu genel verilerin yanı sıra, başvuru sahipleri İsviçre özelinde de iklim değişikliğine ilişkin bilimsel verileri Mahkeme'ye sunmuşlardır. AİHM bir insan hakları mahkemesi olduğundan, şikâyetlerin olabildiğince bireyselleştirilmesi ve somutlaştırılması şarttır. Bu nedenle, başvuru sahipleri iklim değişikliğinin küresel etkilerinin yanı sıra İsviçre özelindeki etkilerini de ele almışlardır. İsviçre'de, sıcaklık ölçümlerinin başladığı 1864 yılından beri sıcaklıklar toplamda 2.1°C artış göstermiştir. 2003, 2015, 2018, 2019 ve 2022 yazları, İsviçre'de kayda alınan en sıcak yazlar olmuştur. İsviçre'de son yıllarda yaz aylarında ölüm oranlarında normalin üstünde bir artış gerçekleşmiştir. 2003 yılının Haziran ve Ağustos aylarında yaklaşık 1000 kişi sıcaklığa bağlı nedenlerle hayatını kaybetmiştir. 2022 yılının Haziran ve Ağustos aylarında ise yaşları 65'in üzerinde olan toplam 1700 kişi - istatiksel olarak beklenen ölüm oranlarının çok üstünde bir şekilde - hayatlarını kaybetmiştir. 2003 yılında meydana gelen sıcak hava dalgaları nedeniyle hayatını kaybeden kişilerin yüzde 80'i 75 yaşın üzerindeki bireyler olmuştur. Benzer şekilde, 2015 yılının yaz aylarında ölüm riski en fazla artan grup 75-84 yaş aralığındaki bireyler olmuştur. 2018 yılının Ağustos ayında gerçekleşen sıcak hava dalgaları kaynaklı ölümlerin yaklaşık yüzde 90'ı 75 yaşın üzerindeki bireyler arasında meydana gelmiştir.[20]

Başvuru sahipleri bu verileri Mahkeme'ye sunarak mağduriyet statüsü kazanmayı amaçlamışlardır. AİHM önünde mağduriyet iddiasında bulunabilmek için, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 34. maddesi gereğince, taraf devletin yol açtığı bir insan hakkı ihlalinin mağduru olmak gerekmektedir.[21] Özellikle konu iklim değişikliği olduğunda, mağdurların "herkesten daha fazla ve farklı bir şekilde" iklim değişikliğinin etkilerine maruz kaldıklarını ispatlamaları gerekir. Aksi halde, herkesin aynı oranda ve benzer şekilde mağdur olması halinde dava özelinde bir mağduriyet öne sürülemeyecek ve dava, başvuru şartlarını sağlamadığı gerekçesiyle reddedilecektir. Örneğin, uluslararası hukuk alanında önemli isimlerden Marko Milanović, Verein KlimaSeniorinnen Schweiz kararını sert bir şekilde eleştirmiş ve İsviçre'deki yaşlı kadınların neden iklim değişikliğinden "özellikle" etkilendiklerini anlayamadığını belirtmiştir. Milanović'e göre, başvuru sahibi kadınları, toplumun geri kalanından ayıran hususi bir mağduriyet mevcut değildir. Milanović, böyle bir durumda iklim değişikliği alanında açılan davaların *actio popularis* (kamu davası)[22] özelliği göstermesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmekte ve *actio popularis* davaların ise AİHM tarafından kabul edilemez bulunduğunu hatırlatmaktadır.[23] Bireyin, kendisini doğrudan ilgilendirmeyen ve kendi hak ve özgürlüklerini ihlal yahut tehdit etmeyen kararlar ve düzenlemeler nedeniyle AİHM'e başvuruda bulunması mümkün değildir. Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin *actio popularis* davalara izin vermediğini gerek içtihadında[24] gerek ise başvuru kriterlerine yönelik hazırladığı kılavuzlarda[25] sıklıkla vurgulamıştır.

[19] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 66.

[20] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 72-74.

[21] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (n 8) Madde 34.

[22] Actio popularis (kamu davası) olarak adlandırılan davalar, toplumun çıkarını koruma amacıyla Mahkeme'ye taşınan davalardır.

[23] Marko Milanović, 'A Quick Take on the European Court's Climate Change Judgments', EJIL:Talk! (9 Nisan 2024) < https://www.ejiltalk.org/a-quick-take-on-the-european-courts-climate-change-judgments/ > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024.

[24] Örneğin; *Case of Centre for Legal Resources on Behalf of Valentin Câmpeanu v Romania* App no 47848/08 (ECHR, 17 July 2014); *Klass and Others v Germany* App no 5029/71 (ECHR, 6 September 1978); *Dudgeon v UK* App no 7525/76 (ECHR, 22 October 1981).

[25] Kabul Edilebilirlik Kriterleri Hakkında Pratik Kılavuz, 31 Ağustos 2023, < https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Admissibility_guide_ENG > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024.

Bu konuya güncel ve yerinde bir örnek, *TMMOB ve Tezcan Karakuş Candan v Türkiye* davasıdır. Bu davada, Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) ve birliğin başkanı Tezcan Karakuş Candan, Ankara Atatürk Orman Çiftliği arazinde bulunan Başbakanlık resmi binasının inşasına yönelik itirazda bulunmuştur. Mahkeme incelemesi sonucunda 4 Temmuz 2024 tarihinde kararını yazılı olarak tebliğ etmiş ve başvuruyu kabul edilebilirlik şartlarını sağlamadığı gerekçesiyle reddetmiştir.[26] AİHM'e göre başvuru, toplumun genel yararını gözetmektedir.[27] Bu durumda, AİHM, bir insan hakları mahkemesi olarak herhangi bir bireyin hak ve özgürlüğünün somut olarak ihlal edildiğini tespit edememektedir. Özetle, toplumun tümünün eşit olarak etkileneceği kararlar ve düzenlemeler karşısında Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan mağduriyet kriterleri sağlanamamaktadır.

Géraldine Cattilaz'a göre, *actio popularis* yasağı üstesinden gelinemez (insurmountable) bir sorun değildir.[28] Cattilaz, Alman Anayasa Mahkemesi'nin (German Federal Constitutional Court) 2021 yılında vermiş olduğu *Klimabeschluss* kararında, "çok sayıda kişinin bir durumdan etkilenmiş olmasının, kişilerin kendi haklarının bireysel olarak etkilendiği gerçeğini değiştirmediği" ifadelerini hatırlatmıştır. AİHM'in de buna benzer bir yaklaşımı benimseyerek *actio popularis* yasağını esnetebileceğini belirten Cattilaz, "fazla sayıda kişinin mağdur olmasının, bireyin mağduriyet iddiasının önüne geçmesini" adil bulmadığını ifade etmiştir.[29]

Her ne kadar *actio popularis* yasağına yönelik eleştiriler bulunsa da, mevcut durumda Mahkeme bu yasağı uygulamaya devam etmektedir.[30] Bu nedenle, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* davasında, *actio popularis* nedeniyle başvurularının reddedilmesinin önüne geçmek isteyen başvuru sahipleri, İsviçre'de meydana gelen sıcak hava dalgalarının özellikle yaşlı bireyler üzerindeki (ölümcül) etkilerini ortaya koyan bilimsel verileri Mahkeme'ye sunmuşlardır. Başvuru sahipleri, İsviçre'nin iklim krizi karşısında gerekli önlemleri almamasının kendilerinin yaşam haklarına[31], özel ve aile hayatına saygı haklarına[32] ve adil yargılanma haklarına[33] müdahale niteliğinde olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yaşlarının

[26] Mahkeme'nin bu yaklaşımı yakın zamanda yine Türkiye'ye karşı açılmış *Cangı ve Diğerleri v Türkiye* kararıyla paralellik göstermektedir. Bu kararda da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi toplumun genel çıkarlarının savunulduğunu ileri sürmüş ve başvuru sahiplerinin kendi hak ve özgürlüklerinin doğrudan etkilenmediği gerekçesiyle herhangi bir ihlalin olmadığına karar vermiştir. Bakınız: *Cangı and Others v Türkiye* App no 48173/18 (ECHR, 8 April 2024).

[27] *TMMOB and Karakuş Candan v Türkiye* App no 46514/15 (ECHR, 4 July 2024).

[28] Géraldine Cattilaz, 'The KlimaSeniorinnen Case, the ECtHR and the Question of Access to Court in Climate Change Cases' (2024) 31 *Reports and Essays on Climate Change Litigation* 79, 99.

[29] ibid p. 99-100.

[30] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararında da AİHM'in actio popularis yasağına sadık kaldığını öne süren çalışmalar için bakınız: George Letsas, 'Did the Court in KlimaSeniorinnen Create an Actio Popularis?' EJIL:Talk! (13 Mayıs 2024) < https://www.ejiltalk.org/did-the-court-in-klimaseniorinnen-create-an-actio-popularis/ > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024; Jakob Hohnerlein, 'Who is Afraid of Actio Popularis' Verfassungsblog (26 Nisan 2024) < https://verfassungsblog.de/who-is-afraid-of-actio-popularis/ > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

[31] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 2 Yaşam Hakkı: Herkesin yaşam hakkı yasayla korunur. Yasanın ölüm cezası ile cezalandırıldığı bir suçtan dolayı hakkında mahkemece hükmedilen bu cezanın infaz edilmesi dışında, hiç kimsenin yaşamına kasten son verilemez. Ölüm, aşağıdaki durumlardan birinde mutlak zorunlu olanı aşmayacak bir güç kullanımı sonucunda meydana gelmişse, bu maddenin ihlaline neden olmuş sayılmaz: Bir kimsenin yasa dışı şiddete karşı korunmasının sağlanması; Bir kimsenin usulüne uygun olarak yakalanmasını gerçekleştirme veya usulüne uygun olarak tutuklu bulunan bir kişinin kaçmasını önleme; Bir ayaklanma veya isyanın yasaya uygun olarak bastırılması.

[32] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Madde 8 Özel ve Aile Hayatına Saygı Hakkı: Herkes özel ve aile hayatına, konutuna ve yazışmasına saygı gösterilmesi hakkına sahiptir. Bu hakkın kullanılmasına bir kamu makamının müdahalesi, ancak müdahalenin yasayla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin ekonomik refahı, düzenin korunması, suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli bir tedbir olması durumunda söz konusu olabilir.

[33] Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi madde 6 Adil Yargılanma Hakkı: 1. Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyuşmazlıklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak ve makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. Karar aleni olarak verilir. Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava suresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir. 2. Bir suç ile itham edilen herkes, suçluluğu yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılır. 3. Bir suç ile itham edilen herkes aşağıdaki asgari haklara sahiptir: a) Kendisine karşı yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilmek; b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zaman ve kolaylıklara sahip olmak; c) Kendisini bizzat savunmak veya seçeceği bir müdafinin yardımından yararlanmak; eğer avukat tutmak için gerekli maddi olanaklardan yoksun ise ve adaletin yerine gelmesi için gerekli görüldüğünde, re'sen atanacak bir avukatın yardımından ücretsiz olarak yararlanabilmek; d) İddia tanıklarını sorguya çekmek veya çektirmek, savunma tanıklarının da iddia tanıklarıyla aynı koşullar

getirmiş olduğu zorlukların kendilerini toplumun geri kalan kısmından ayırdığını ileri sürerek "gruba has kırılganlık (group vulnerability)"[34] iddiasında bulunmuşlardır. Bir sonraki bölüm, başvuru sahiplerinin iddialarına İsviçre Hükümeti'nin verdiği yanıtları ve Hükümet'in karşıt argümanlarını (counter arguments) ele alacaktır.

III. İsviçre Hükümeti'nin Davada Öne Sürdüğü Argümanların İncelenmesi

İsviçre Hükümeti Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri davasında farklı iklim davalarındaki savunmalara benzer bir savunma ortaya koymuştur. Devletler, genel olarak, çevre ve iklim konularında getirilecek sınırlamaların ekonomik aktivitelerini kısıtlayacağı şeklinde bir kaygıya sahiptir. Ekonomik kalkınmanın doğaya (ormanlar, otlaklar, yer altı suları, maden yatakları gibi) olan yıkıcı etkileri düşünüldüğünde "*çevrenin korunması vs. ekonomik kalkınma*" şeklinde bir çatışmanın ortaya çıktığı görülebilir.[35] Devletlerin söz konusu salım oranlarının azaltılması yahut yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması gibi önemli adımlar atmaktaki temel çekinceleri, bu adımların ekonomik kalkınmalarına vereceği etkidir. Bu nedenle, devletler genellikle iklim davalarında yükümlülük almaktan kaçınma şeklinde bir strateji izlemektedir. Bu bölümde hem İsviçre Hükümeti'nin davadaki savunması hem de bu savunmayla benzerlikler taşıyan farklı davalar detaylı bir biçimde incelenecektir. Çalışmada, Hükümet'in savunmasındaki temel iki nokta ele alınacaktır: okyanusta bir damla (a drop in the ocean) tezi ve güçler ayrılığı (separation of powers) tezi.

A. Hükümetin "okyanusta bir damla (a drop in the ocean)" tezi

İsviçre, ilk olarak imzalamış olduğu uluslararası sözleşmelerde yer alan yükümlülükleri yerine getirdiğini belirtmiştir. Örneğin, 1997 tarihli Kyoto Protokolü'nün, 2020 yılına kadar devletlerin 1990 yılı emisyon oranları üzerinden yüzde 20 oranında bir azaltmaya gitmelerine ilişkin hükmünü[36] yerine getirdiğini belirtmektedir. İsviçre, bu yüzde 20'lik hedefi gerçekleştirerek, aynı zamanda Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ile mücadelede getirmiş olduğu hedeflere de ulaştığının altını çizmiştir. İsviçre, iklimle ilgili mevzuatında fosil yakıtlara CO_2 vergisi getirdiğini, sera gazı emisyonu yayan tüm tesislerin Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi'ne[37] katılmasını mecburi hale getirdiğini, küçük ve orta ölçekli tesislerin de emisyon azaltımının sağlandığını belirtmiştir.[38]

İsviçre, Federal Konsey'in 2014 ile 2019 yılları arasında sıcak hava dalgaları ile mücadeleye yönelik pek çok koruyucu önlem aldığını vurgulamıştır. Ayrıca Konsey, sıcaklığın nedenlerini ve insan sağlığına olan etkilerini de raporlamış ve bu kapsamda çeşitli uyum tedbirlerini kabul etmiştir. Bunlara ek olarak, İsviçre 2015 yılında iklime ilişkin tüm hizmetlerin koordineli bir biçimde uygulanabilmesi amacıyla Ulusal İklim

altında davet edilmelerinin ve dinlenmelerinin sağlanmasını istemek; e) Mahkemede kullanılan dili anlamadığı veya konuşamadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz olarak yararlanmak.

[34] Oddny Mjöll Arnardóttir, 'Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights: Innovation or Business as Usual' (2017) 4(3) *Oslo Law Review* 150.

[35] William E. Rees, 'Economic Development and Environmental Protection: An Ecological Economic Perspective' (2003) 86(1-2) *Environmental Monitoring and Assessment* 29.

[36] Bu yükümlülük, 1997 tarihli Kyoto Protokolü'ne 2012 yılında getirilen Doha Değişikliği (Doha Amendment) ile doğmuştur. Bakınız: Doha Amendment to the Kyoto Protocol, Annex B < https://unfccc.int/files/kyoto_protocol/application/pdf/kp_doha_amendment_english.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

[37] Avrupa Birliği Emisyon Ticaret Sistemi (EU Emissions Trading System - EU ETS), Avrupa Birliği'nin iklim değişikliği ile mücadelede geliştirdiği en önemli stratejilerden biridir. Bu sistem ile tesisler, kendilerine verilen karbon tahsisatlarını (allowance) satma hakkı kazanmışlardır. ETS sistemi bu yöntemle tesislerin genel olarak emisyon oranlarında azaltıma gitmelerini teşvik etmektedir. Daha detaylı bilgi için bakınız: Jon Birger Skjærseth ve Jørgen Wettestad, 'Fixing the EU Emissions Trading System? Understanding the Post-2012 Changes' (2010) 10(4) *Global Environmental Politics* 101.

[38] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 84-86.

Hizmetleri Merkezi kurmuştur. 2003 yazındaki sıcak hava dalgalarından sonra ise Federal Meteoroloji ve Klimatoloji Dairesi (MeteoSwiss) kurulmuştur. MeteoSwiss sıcak hava dalgalarına ilişkin kamuoyunu "erken uyarı" sistemi ile bilgilendirmekte ve Federal Kamu Sağlığı Dairesi de halkın bu sıcak hava dalgalarıyla nasıl mücadele edebileceğine dair tavsiyeler yayınlamaktadır.[39]

İsviçre diğer uluslararası sözleşmeler ile de uyumlu bir şekilde hareket ettiğini ileri sürmüştür. 2015 tarihli Paris İklim Anlaşması[40] kapsamında 25 Eylül 2020'de CO_2 Yasası'nı kabul ettiğini vurgulayan İsviçre, bu yasayla birlikte 2030 yılına kadar olan dönem için emisyon hedeflerini - 1990'daki seviyelere oranla - yüzde 50 oranında azaltmayı hedeflediğini belirtmiştir.[41] İsviçre Parlamentosu 30 Eylül 2022'de 2050 yılına kadar sıfır salım hedefini öngören İklimin Korunması, Yenilikçilik ve Enerji Güvenliğinin Güçlendirilmesi Kanunu'nu (kısaca İklim Kanunu) kabul etmiştir. Bu kanun uyarınca 2040 ve 2050 yılları için salım oranların azaltılmasına yönelik önemli hedefler kabul edilmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için ise Hükümet önemli bir bütçe ayırmıştır.[42]

Özetle, İsviçre, iklim değişikliği alanındaki temel uluslararası sözleşmeleri (Kyoto Protokolü, Paris İklim Anlaşması gibi) imzalayarak bu alanda gerekli adımları atmayı taahhüt ettiğini öne sürmüştür. Ayrıca İsviçre, kendi ulusal mevzuatını da mevcut uluslararası sözleşmeler ışığında düzenleyerek bu alanda atılabilecek tüm adımları attığını ve alınabilecek tüm önlemleri aldığını iddia etmiştir. Bu kapsamda İsviçre, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* davasında, vatandaşlarını iklim krizinin tehlikelerinden korumak için gerekli önlemleri aldığını göstererek üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirdiğini ispatlamaya gayret etmiştir. Bu yolla Hükümet, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde garanti altına alınmış hakları vatandaşlarına sağlamak için tüm imkânlarını kullandığına Mahkeme'yi ikna etmeye çalışmıştır.

Bunlara ek olarak İsviçre, iklim davalarında sıklıkla karşımıza çıkan savunmalara benzer savunmalar da bu davada Mahkeme'ye sunmuştur. Örneğin, İsviçre Hükümeti iklim krizinin küresel bir sorun olduğunun altını çizmiş ve ancak ve ancak devletlerin ortak çabaları ile kalıcı bir çözüme ulaşılabileceğini belirtmiştir. Küresel ölçekte sera gazı salım oranlarına katkısının çok az olduğunu belirten İsviçre, iklim değişikliğinin devlet bazında alınabilecek önlemlerle çözülebilecek bir problem olmadığını vurgulamıştır. Özetle, İsviçre Hükümeti iklim davalarında sıklıkla karşılaştığımız "okyanusta bir damla (a drop in the ocean)" tezini savunmasında dile getirmiştir. Bu tez çerçevesinde devletler, küresel ölçekteki bir tehlike karşısında alabilecekleri tüm önlemlerin yetersiz ve etkisiz kalacağını ileri sürerek herhangi bir önlem almama yöntemini izlemektedir.

Benzer savunmaları Hollanda'ya karşı açılmış ve iklim alanının en önemli davalarından biri olarak kabul edilen Urgenda davasında da gözlemlemekteyiz. Urgenda isimli bir sivil toplum kuruluşu tarafından Hollanda Hükümeti'ne ulusal mahkemelerde açılmış olan bu davada, Urgenda Vakfı Hollanda'nın uluslararası sözleşmelerden doğan salım azaltma hedeflerini yerine getirmediğini iddia etmiştir. Urgenda Vakfı, Hollanda'nın 2020 yılı sonuna kadar sera gazı emisyon oranlarında – 1990 yılı seviyelerine oranla – en az yüzde 25 azaltmaya gitmesi gerektiğini öne sürmüş ve bu hedefin gerçekleştirilmediğini ileri sürerek mahkemeye müracaat etmiştir. Davada Urgenda, sera gazı salım oranlarında azaltmaya gidilmemesinin Hollanda'nın taraf olduğu Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni de ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Vakfa göre, Hollanda'nın hedefleri gerçekleştirmedeki başarısızlığı, Hollanda vatandaşlarının Avrupa İnsan

[39] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 90.

[40] Paris Agreement, 2015 < https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

[41] Bu yasa daha sonra 13 Haziran 2021'de yapılan referandum ile İsviçre halkı tarafından reddedilmiştir.

[42] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 94-99.

Hakları Sözleşmesi altında garanti altına alınmış haklardan yararlanmalarını engellemektedir.[43] Ulusal mahkemelerin Urgenda Vakfını haklı bulduğu bu dava, iklim değişikliği alanındaki önemli dönüm noktalarından biri olmuştur.

Hollanda Hükümeti de İsviçre'ye benzer şekilde, Hollanda'nın sera gazı salım oranlarının küresel salım oranları ile karşılaştırıldığında asgari düzeyde olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, iklim krizinin Hollanda'nın tek başına çözebileceği bir sorun olmadığı ve dünya çapında bir iş birliğinin ortaya çıkması gerektiği vurgulanmıştır. Hollanda ayrıca, uluslararası sözleşmeler ile (Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi[44]) ortaya konulmuş olan salım oranlarında en az yüzde 25 ila yüzde 40 arası azalmaya gitme hedeflerinin Ek I'de (Annex I) yer alan tüm devletler için geçerli olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, bu hedefleri gerçekleştirme yükümlülüğünün başka devletlere de ait bir yükümlülük olduğunu dolayısıyla yalnızca Hollanda'nın sorumlu tutulamayacağını öne sürmüştür.[45] Hollanda Yüksek Mahkemesi (Supreme Court) tarafından reddedilen bu karşıt argüman pek çok davada - *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* davasında da gördüğümüz üzere - karşımıza çıkabilmektedir.

B. Hükümetin "güçler ayrılığı (separation of powers)" tezi

İsviçre'nin savunmasındaki önemli bir diğer noktayı "güçler ayrılığı (separation of powers)" tezi oluşturmaktadır. İsviçre Hükümeti'ne göre, iklim politikalarının oluşturulması bilimsel açıdan karmaşık bir husus olduğundan, AİHM'in bu konuya ilişkin doğru ve yerinde kararlar vermesi mümkün değildir. Ayrıca Hükümet,

> "iklim değişikliği gibi teknik ve karmaşık bir alanda Devletlerin geniş takdir yetkisine (margin of appreciation) sahip olmaları gerektiğini ve [Avrupa İnsan Hakları] Mahkeme[si]'nin incelemesinin, Devletlerin değerlendirmelerinde açık bir hata olup olmadığını tetkik etmekle sınırlı olması gerektiğini savunmuştur."[46]

Küresel ısınmanın benzeri daha önce görülmemiş bir sorun olduğunun ve karmaşık zorluklarla iç içe geçtiğinin altı çizilmiştir.

Kamu kaynaklarının kullanımını doğrudan ilgilendiren bu konuda en doğru önlemleri alacak ve en yerinde adımları atacak olan aktörlerin yasama ve yürütme organları olduğu vurgulanmıştır. AİHM'in devletlere bu konuda önlem almaları gerektiği yönünde karar alması ve buna ek olarak alınacak önlemlerin içeriğini belirlemesi "Mahkeme'nin yetki alanının dışına çıktığı" şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca, İsviçre'nin doğrudan demokrasi'ye (direct democracy) dayalı sisteminin, halka her konuda olduğu gibi iklim değişikliği konusunda da doğrudan karar alabilme hakkını sağladığı belirtilmiştir. Dolayısıyla, yasama ve yürütme organlarının denetiminin halk tarafından yapılabileceği demokratik bir sistemin İsviçre'de mevcut olduğu ve bu nedenle AİHM'in tamamen bu konunun dışında kalması gerektiği ifade edilmiştir.[47]

Bu argüman iklim davalarında sıklıkla karşımıza çıkan argümanlardan bir diğeridir. Devletler, mahkemelerin iklim değişikliği gibi bilimsel ve teknik bir alanda karar alma konusunda etkin ve yetkili olmadıklarını dile getirmektedirler. Bu argüman, literatürü de ikiye ayırmıştır. Bazı hukukçular iklim

[43] *Stichting Urgenda v the State of the Netherlands* App no 19/00135 (Supreme Court, 20 December 2019) < https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2020/20200113_2015-HAZA-C0900456689_judgment.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

[44] United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992 < https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

[45] *Stichting Urgenda v the State of the Netherlands* (n 43).

[46] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 351.

[47] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 351.

değişikliği konusunda yasama ve yürütme organlarına kıyasla hakimlerin uzmanlıklarının çok yetersiz olduğunun altını çizerken,[48] bazı hukukçular ise iklim değişikliğinin insan hak ve özgürlüklerini etkilediği noktada mahkemelerin duruma müdahil olmalarının şart olduğunu belirtmiştir.[49]

Benzer bir savunmayı *Friends of the Irish Environment v Ireland* davasında da gözlemlemekteyiz. Bu davada, iklim alanında aktivist bir grup olan Friends of the Irish Environment, İrlanda Hükümeti'nin İrlanda Anayasası'nda ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde garanti altına alınmış hakları, 2017 tarihli Ulusal Azaltma Planı (National Mitigation Plan) aracılığı ile sağlayamayacağını ileri sürmüştür. İrlanda, savunmasında hukuk ile bilim arasındaki gergin etkileşime (uneasy interaction) dikkat çekmiştir.[50] Burada İrlanda'nın vurgulamak istediği nokta hukukçuların iklim değişikliği gibi teknik ve bilimsel bir konuda karar verebilme noktasındaki yetersizlikleri ve eksiklikleridir. Bu haklı eleştirinin önüne geçmek isteyen pek çok hâkim son yıllarda kararlarında iklim değişikliği alanında uzman kişilerin görüşlerine de yer vermeye başlamıştır. Tarafsız, objektif ve bilimsel veriler ışığında karar almaya gayret eden hakimler, kararlarını bilimsel veriler ile ve uzman kişilerin görüşleriyle destekleme yolunu tercih edebilmektedirler.[51]

Friends of the Irish Environment v Ireland davasında İrlanda, iklim değişikliği konusunun kamu kaynaklarını ilgilendiren bir konu olduğundan hareketle, bu konunun demokratik yollarla ele alınması gereken bir mevzu olduğunu belirtmiştir. İrlanda Hükümeti'ne göre, hakimler demokratik yollarda seçilmedikleri için, iklim politikalarının oluşturulması konusunda hiçbir role sahip değildirler.[52] Başvuru sahipleri ise, yaptıkları başvuru ile İrlanda mahkemelerinden iklim alanında belirli bir politikayı kabul etmelerini talep etmediklerini belirtmişlerdir. Başvuru sahipleri, İrlanda'nın Ulusal Azaltma Planı'nın yetersizliğini ve bu plan doğrultusunda uygulanan iklim politikalarının kendi hak ve özgürlüklerine etkisini mahkemeye taşıdıklarını vurgulamışlardır.[53] İrlanda Yüksek Mahkemesi (High Court of Ireland) başvuru sahiplerini haklı bulmuş ve mahkemelerin, yürütme organlarının faaliyetlerine müdahale etme haklarının bulunduğunu belirtmiştir. Yüksek Mahkeme'ye göre, bireylerin anayasal haklarının korunması için yürütme organının faaliyetlerinin denetlenmesi yargı organlarının görevlerinden biridir.[54] *Friends of the Irish Environment v Ireland* davası - Urgenda davasına benzer şekilde - iklim değişikliği alanındaki en önemli davalardan biri olarak kabul edilmektedir.

Özetle, güçler ayrılığı tezi iklime ilişkin içtihatta sıklıkla devletlerin savunmalarına dahil ettikleri bir argümandır. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* davasında İsviçre Hükümeti de bu argümanı ileri sürerek AİHM'in, yürütme organlarının alanına müdahale ettiğini öne sürmüştür. Çalışmanın bir sonraki bölümünde Mahkeme'nin İsviçre'nin yukarıda tartışılan tezlerine nasıl yanıt verdiği ele alınacaktır. AİHM, *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararında kendisi için yeni olan bu alanın neden çevreye ilişkin içtihadından farklı olacağını da detaylı bir şekilde açıklamaktadır. İklim

[48] Örneğin bakınız: Daniel Bodansky, 'The Role of the International Court of Justice in Addressing Climate Change: Some Preliminary Reflections' (2017) 49 *Arizona State Law Journal* 689; Benoit Mayer, 'The Contribution of Urgenda to the Mitigation of Climate Change' (2023) 35(2) Journal of Environmental Law 167; Joana Setzer ve Mook Bangalore, 'Regulating Climate Change in the Courts' in Alina Averchenkova ve diğerleri (eds), *Trends in Climate Change Legislation* (Edward Elgar 2017).

[49] Örneğin bakınız: Julie Fraser ve Laura Henderson, 'The Human Rights Turn in Climate Change Litigation and Responsibilities of Legal Professionals' (2022) 40(1) *Netherlands Quarterly of Human Rights* 3; Lisa Vanhala, 'The Comparative Politics of Courts and Climate Change' (2013) 22(3) *Environmental Politics* 447; Heather Colby ve diğerleri, 'Judging Climate Change: The Role of the Judiciary in the Fight Against Climate Change' (2020) 7(3) *Oslo Law Review* 168.

[50] *Friends of the Irish Environment v Ireland* (High Court, 31 July 2020) paragraf 62 < https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2019/20190919_2017-No.-793-JR_judgment-2.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024. Bu karar, temyiz aşamasında onaylanmıştır.

[51] Bu alandaki daha detaylı çalışmalar için bakınız: Caroline E. Foster, 'New Clothes for the Emperor? Consultation of Experts by the International Court of Justice' (2014) 5(1) *Journal of International Dispute Settlement* 139; Maria L. Banda, *Climate Science in the Courts: A Review of US and International Judicial Pronouncements* (Environmental Law Institute 2020).

[52] *Friends of the Irish Environment v Ireland* (n 50) paragraf 62.

[53] *Friends of the Irish Environment v Ireland* (n 50) paragraf 65.

[54] *Friends of the Irish Environment v Ireland* (n 50) paragraf 88.

değişikliği alanında çalışan hukukçular için rehber niteliğinde olan bu tespitler de bir sonraki bölümde incelenecektir.

IV. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Kararda Dikkat Çektiği Hususlar

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre kararı "tarihi bir adım" olarak değerlendirilmektedir.[55] Mahkeme bu kararda oybirliği ile Verein KlimaSeniorinnen Schweiz isimli kuruluşun adil yargılanma hakkının (Madde 6) ihlal edildiğine, 16'ya karşıt 1 oyla[56] ise yine bu kuruluşun üyelerinin özel ve aile hayatlarına saygı haklarının (Madde 8) ihlal edildiğine hükmetmiştir. Karar, gerek AİHM önüne gerekse ulusal mahkemelerin önüne iklim konusunda daha fazla başvuru gelmesine zemin hazırlayacaktır.[57] Kararın uluslararası hukuk düzenini etkileyebilecek derecede önemli olduğu ileri sürülmüştür.[58] Karar iki yüz altmış sayfadan oluşmakta ve pek çok farklı konuyu ve tartışmayı ihtiva etmektedir. Mahkeme'nin ele aldığı tüm konuların eldeki çalışma kapsamında analizi mümkün değildir. Çalışmanın bu bölümünde Mahkeme'nin özellikle tarafların getirmiş oldukları iddialara ve tezlere ilişkin yanıtları ele alınacaktır.

A. "Okyanusta Bir Damla (A Drop in the Ocean)" Tezine Cevap

İsviçre'nin "okyanusta bir damla" tezi doğrudan devletlerin sorumluluğunu ilgilendirmektedir. Bu teze yönelik olarak Mahkeme, iklim krizinin küresel düzeyde bir kriz olduğunun farkında olduğunu, ancak Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında devletlerin "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluğa"[59] sahip olduklarını kabul ettiklerini belirtmiştir. Dolayısıyla, Mahkeme'ye göre, devletler böyle bir sorumlulukları olduğunu hâlihazırda kendileri de kabul etmektedir. Buradan hareketle, devletlerin sorumluluklarını yerine getirmemeleri halinde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde garanti altına alınmış hak ve özgürlükleri ihlal ettikleri sonucuna varılabilecektir. Mahkeme, Uluslararası Hukuk Komisyonu (International Law Commission) tarafından hazırlanmış Devletlerin Uluslararası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler'e[60] göre her devletin kendi eylemlerinden ayrı ayrı (individually) sorumlu tutulabileceğini belirtmiştir. Bu maddelerden hareketle AİHM İsviçre'nin kendi başına (per se) iklim değişikliğinden sorumlu tutulabileceğine hükmetmiştir.[61]

Ayrıca, Mahkeme açık bir şekilde, Hükümet'in görüşlerinin altında "okyanusta bir damla" argümanının yattığını belirtmiştir. AİHM'e göre, bir mahkemenin, iklim değişikliğine ilişkin davalarda bir devletin pozitif yükümlülüklerinin bulunup bulunmadığını saptamak için şöyle bir yöntem izlemesi gerekmektedir: yetkililer farklı şekilde hareket ettiklerinde, olayların akışında farklılık olması halinde bir devletin pozitif yükümlülüğünün bulunduğundan söz edilebilecektir. Bu test, eğer yetkililerin kusuru yahut ihmali olmasaydı zararın ortaya çıkmayacağının somut bir şekilde tespitini gerektirmeyen bir testtir.

---

[55] Sandra Arntz ve Jasper Krommendijk, 'Historic and Unprecedented', Verfassungsblog (9 Nisan 2024) < https://verfassungsblog.de/historic-and-unprecedented/ > Erişim Tarihi 8 Temmuz 2024.

[56] Hakim Tim Eicke bu karara "kısmen karşıt kısmen katılan (partly concurring partly dissenting)" bir görüş sunmuştur. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) s. 233-258.

[57] Antoine Buyse ve Kushtrim Istrefi, 'Climate Cases Decided Today: Small Step or Huge Leap?' ECHR Blog (9 Nisan 2024) < https://www.echrblog.com/2024/04/climate-cases-decided-today-small-step.html > Erişim Tarihi 9 Temmuz 2024.

[58] Anna Hoffman, 'Five Key Points from the European Court of Human Rights Climate Judgment in *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz v Switzerland*' (2024) 26(2) *Environmental Law Review* 91.

[59] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCC), 1992 < https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf > Erişim Tarihi 10 Temmuz 2024.

[60] Devletlerin Uluslararası Haksız Eylemlerden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler (Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts), 2001, < https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf > Erişim Tarihi 11 Temmuz 2024.

[61] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 443.

Mahkeme için yeterli olan kriter, yetkili makamların almadıkları makul önlemlerin (reasonable measures), olayların sonucunu değiştirme yahut zararı hafifletme ihtimalinin olup olmadığıdır.[62] Buradan hareketle, AİHM'in İsviçre'nin farklı politikalar izlemesi halinde başvuru sahiplerinin mevcut şikâyetlerinin ortaya çıkmayacağını düşündüğünü öne sürebiliriz. Başka bir ifadeyle, AİHM, İsviçre Hükümeti'nin iklim krizini daha iyi yönetmesi halinde, başvuru sahiplerinin mağduriyetlerinin ya tamamen ortadan kalkacağını ya da hafifleyeceğini iddia etmektedir.

B. "Güçler Ayrılığı (Separation of Powers)" Tezine Cevap

AİHM güçler ayrılığı konusunda da İsviçre Hükümeti'nden farklı bir bakış açısına sahiptir. Mahkeme, yasama ve yürütme organları tarafından alınması gereken tedbirlerin ne olacağına kendisinin kesinlikle karar veremeyeceğini belirtmiştir. Fakat demokrasinin yalnızca çoğunluğun iradesine indirgenemeyecek kadar geniş bir kavram olduğunun da altını çizmiştir. Hukukun üstünlüğünün (rule of law), demokrasinin önemli parçası olduğunun unutulmaması gerektiğini belirten Mahkeme, kendi rolünün demokratik mekanizmaları tamamlayıcı (complementary) bir rol olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca, yargının temel fonksiyonun yasal yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğinin tespiti olduğunu da eklemiştir.[63] Bu açıdan bakıldığında Mahkeme'nin güçler ayrılığı prensibi yerine güçlerin dengelenmesi yaklaşımını benimsediği ileri sürülebilir.[64]

Mahkeme'nin bu ifadeleri devrimsel niteliktedir çünkü Mahkeme iklim değişikliği alanında kendisinin yetkili olduğunu açık bir şekilde ifade etmektedir. *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararı, iklim değişikliği alanında sıklıkla karşımıza çıkan "güçler ayrılığı" tezini AİHM'in nasıl değerlendirdiğini göstermiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, Mahkeme'nin devletlerin tam olarak hangi önlemleri alması gerektiğine müdahale etmemesidir. Nitekim AİHM, kararında, İsviçre Hükümeti'nin belli bir şekilde somut adım atması yönünde herhangi bir yönlendirmede bulunmamıştır. Dolayısıyla buradan hareketle, devletlerin iklim değişikliği ile mücadelede takdir yetkilerini ellerinde bulundurdukları öne sürülebilir.

Devletler iklim krizinin kendi vatandaşlarının hak ve hürriyetlerini etkilemesinin önüne geçmekle yükümlü olmakla birlikte, bu amaç için ne tür önlemler alıp ne tür adımlar atacaklarına karar verme noktasında takdir yetkisini haizdirler. AİHM'in, devletlerin uygulayacakları politikaları tespit etme ve bu yönde kararlar alması halinde ise güçler ayrılığı prensibi zedelenecektir. Özetle *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararı, Mahkeme'nin iklim değişikliği alanında güçler ayrılığı prensibini somut olarak nasıl değerlendirdiğini göstermiştir.

C. Çevrenin Korunmasına İlişkin İçtihadın İklim Değişikliğine İlişkin İçtihattan Farkı

Mahkeme, kararında iklim değişikliğine ilişkin içtihadının çevreye ilişkin içtihadından neden farklı olduğuna ve olacağına yönelik önemli tespitlerde de bulunmuştur. Bilindiği üzere, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde çevrenin korunmasına yahut bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama haklarına ilişkin herhangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Fakat, AİHM, çevreye verilen zararın bireylerin hak ve özgürlüklerine olan etkisi üzerinden hareketle çevre alanında önemli bir içtihat ortaya koymuştur.[65] Mahkeme, çevrenin korunmasına ilişkin içtihadın şu anki (ve gelecekteki) iklim değişikliği karar(lar)ından neden ve şekilde

[62] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 444.

[63] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 412.

[64] Son yıllarda akademik çalışmalarda güçler ayrılığı prensibi yerine, güçlerin dengelenmesi (balance of powers) yaklaşımı daha çok öne çıkmaktadır. Bu alandaki önemli bir çalışma için bakınız: Eoin Carolan, 'Balance of Powers' in Anthony F. Lang ve Antje Wiener (eds) *Handbook on Global Constitutionalism* (Edward Elgar 2017) 212-221.

[65] Örneğin; *L'Érablière asbl v Belgium* App no 49230/07 (ECHR, 24 February 2009); *Howald Moor and Others v Switzerland* App no 52067/10 and 41072/11 (ECHR, 11 March 2014); *Bursa Barosu Başkanlığı and Others v Türkiye* App no 25680/05 (ECHR, 19 June 2018); *Vilnes and Others v Norway* App no 52806/09 and 22703/10 (ECHR, 24 March 2014).

farklılaştığını kararında detaylı bir şekilde açıklamıştır. Bu açıklamalar hem *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararını daha iyi anlamamızı sağlamakta hem de iklim değişikliği-insan hakları ilişkisine (climate change-human rights nexus)[66] ışık tutmaktadır. Mahkeme ilk olarak iklim değişikliği meselesinde tek yahut belirli bir zarar kaynağının mevcut olmadığını belirtmiştir. Nitekim, sera gazı salım oranları pek çok farklı kaynaktan doğmakta ve ortaya çıkan zarar bu kaynakların toplu halde bir araya gelmesiyle oluşmaktadır.

İkinci olarak, sera gazı olan CO_2 kendi başına zehirli bir kimyasal madde değildir. Salımın bir araya gelmesi sonucu bir etki zinciri (a complex chain of effects) sonucunda zehirli kimyasal maddeler ortaya çıkmaktadır.[67] İklim değişikliği, Mahkeme'nin de belirttiği gibi karmaşık yapıya sahip ve sorumluluğun tam olarak kime ait olduğunun tespiti mümkün olmayan bir problemdir. Amerikalı hakim William Alsup'un bu konuyla ilgili sıklıkla atıf alan şu ifadeleri "sorumluların tespitinin mümkün olmadığı" bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu hatırlatmaktadır:

> "Sanayi Devrimi ve modern dünyamızın gelişimi kelimenin tam anlamıyla petrol ve kömürle körüklenmiştir. Bu yakıtlar eğer kullanılmamış olsaydı, ilerlememiz imkânsız olurdu. Bunlardan hepimiz faydalandık. Bu tarihî ilerlemenin meyvelerini topladıktan sonra, fosil yakıt kullanımındaki sorumluluğumuzu göz ardı etmek ve küresel ısınmanın suçunu, talep ettiğimiz ürünleri sağlayanların üzerine yıkmak gerçekten adilce bir çözüm mü?"[68]

Alsup, özetle, iklim krizinin yükümlülüğünü tüm insanlığa yüklemektedir. Hukuki açıdan öne sürülebilecek bu argüman, bilimsel açıdan da, AİHM'in altını çizdiği üzere, rahatlıkla ileri sürülebilmektedir. İklim krizi "sorumluluğun çok sayıda aktörde olması nedeniyle, kimsenin sorumlu olmadığı" şeklinde bir açmaz (conundrum) ile bizi karşı karşıya bırakabilmektedir.

Çevreye ilişkin problemlerle iklim krizinin üçüncü farkı, tüm toplumların iklim krizinden - farklı derecelerde de olsa - etkilenecek olmalarıdır. CO_2 seviyeleri küresel ısınmaya ve iklim değişikliğine sebebiyet vermektedir; bu durum, aşırı sıcak hava dalgaları, kuraklık, aşırı yağışlar, kuvvetli rüzgarlar ve fırtınalar şeklinde aşırı hava olaylarıyla neticelenmektedir. Söz konusu bu hava olayları, tüm insanlığı tehdit etmektedir.[69]

Dördüncü olarak, sera gazı emisyonlarının ana kaynakları sanayi, ulaşım, enerji, konut, inşaat ve tarım gibi alanlardır. Bu alanlar, insanlığın kendi varlığını devam ettirebilmesi için faaliyet gerçekleştirilmesi gereken alanlardır. Ayrıca, bu alanların nasıl düzenleneceği yerel politikacıların takdirindedir. Dolayısıyla, emisyon oranlarında azaltıma gitmek gibi uygulamalar, yerel düzeyde önlemler alınması ve düzenlemeler yapılması gereken alanlardır.[70]

Beşinci olarak, iklim değişikliğiyle tek bir cepheden mücadele etmek mümkün değildir. Bu kriz, çok merkezli (polycentric) ve farklı boyutları olan komplike bir sorundur. AİHM'e göre, bu krize bir çözüm sunabilmek için gerek ekonomilerin gerek ise yaşam tarzlarının kapsamlı bir dönüşümden geçmesi gerekmektedir. "Yeşil geçişler"in (green transitions) hem kamusal alanda hem de özel alanda eşzamanlı şekilde gerçekleşebilmesi için politik kararlılık ve ekonomik destek şarttır. Dolayısıyla pek çok aktörün

[66] Konuyla ilgili çalışmalar için bakınız: Raramai Campbell ve diğerleri, 'Exploring the Nexus between Climate Change and Human Rights', Working Paper No. 345, CGIAR Research Program on Climate Change, Agriculture and Food Security; Siobhán McInerney-Lankford, 'Climate Change and Human Rights: An Introduction to Legal Issues' (2009) 33 *Harvard Environmental Law Review* 431.

[67] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 416.

[68] Alexander Zahar, 'The Limits of Human Rights Law: A Reply to Corina Heri' (2022) 33(3) *European Journal of International Law* 953, 958.

[69] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 417.

[70] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 418.

eşgüdümlü bir şekilde hareket etmesi ve nesiller arası yükü paylaşması (intergenerational burden-sharing) gerekmektedir.[71] Altıncı ve son olarak, AİHM'e göre, iklim değişikliği ile mücadele bir devletten diğer devlete farklılıklar gösterebilir. Devletler, ekonomik yapılarından doğan farklılıklar yahut coğrafi ve demografik koşullarındaki farklılıklar nedeniyle iklim değişikliği ile mücadelede farklı politikalar izleyebilirler. Bu noktada ortaya çıkacak çatışmalar yerel mahkemeler ve - tamamlayıcı olarak da - AİHM denetimi ile çözümlenecektir.[72]

Özetle Mahkeme, iklim değişikliği konusunda çevreye ilişkin içtihadından "ilham alacağını" belirtmiş, fakat iklim değişikliği ile çevre arasındaki farklılıkların da bilgisi dahilinde olduğunu vurgulamıştır.[73] Mahkeme'nin altını çizdiği farklılıkların nasıl uygulamaya konacağı önümüzdeki yıllarda ortaya çıkacak olan kararlarla birlikte daha net gözlemlenebilecektir. Ayrıca, bu farklılıkların bilincinde olduğunu belirten Mahkeme'nin çevrenin korunması konusundakine benzer bir kararlığı iklime ilişkin içtihadına da yansıtıp yansıtmayacağı da yine bu alanda daha fazla başvurunun ve kararın ortaya çıkmasıyla kesinlik kazanacaktır.

V. Sonuç

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre kararı, AİHM'in iklim değişikliği alanında verdiği ilk ihlal kararı olmuştur. Mahkeme açık bir şekilde bu alanda kendisini yetkili gördüğünü ve iklim değişikliği konusunda da bir denetim mekanizması olarak işlev göreceğini belirtmiştir. AİHM bu kararla birlikte iklim değişikliği konusunda devletlerin sorumluluğunu kabul ettiğini uluslararası kamuoyuna göstermiştir. Karar gerek AİHM önüne gerekse ulusal mahkemeler önüne birçok iklim değişikliği başvurusunun getirilmesini teşvik edecek niteliktedir. Bu nedenle *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre* kararının AİHM tarihinde önemli bir dönüm noktası olacağı ileri sürülebilir.

Çalışmada ilk olarak başvuru sahiplerinin şikâyetleri ve mağduriyet iddiaları ele alınmıştır. Başvuru sahipleri, temel olarak iklim değişikliğinin kendi sağlıklarına ve özel ve aile hayatlarına etkileri üzerinden başvurularını şekillendirmişlerdir. AİHM bir insan hakları mahkemesi olduğundan iklim krizinin küresel yahut ülke bazlı etkilerinin yanı sıra, kendileri üzerindeki bireysel etkilerine odaklanmışlardır. Çalışmanın bir sonraki bölümünde İsviçre Hükümeti'nin karşıt argümanları (counter arguments) ele alınmıştır. İsviçre Hükümeti, iklim davalarında sıklıkla karşımıza çıkan, okyanusta bir damla (a drop in the ocean) ve güçler ayrılığı (separation of powers) tezlerini ön plana çıkarmıştır. Bu argümanlara benzer argümanların öne sürüldüğü farklı iklim davaları da (*Urgenda v the State of the Netherlands* ve *Friends of the Irish Environment v Ireland*) bu bölümde tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde ise AİHM'in İsviçre Hükümeti'nin argümanlarına yönelik değerlendirmeleri yer almaktadır. Mahkeme, okyanusta bir damla (a drop in the ocean) tezine cevap olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne taraf tüm devletlerin bu kriz karşısında sorumluluklarının bulunduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla iklim değişikliğinin bu sözleşme altında garanti altına alınmış temel hak ve özgürlükleri engellediği noktalarda, devletlerin sorumluluklarının öne sürülebileceğini ifade etmiştir. Mahkeme güçler ayrılığı (separation of powers) tezine yaklaşımında da devrimsel bir tutum sergilemiştir. Mahkeme, iklim politikalarının belirlenmesinde devletlerin geniş bir takdir yetkisine sahip olduklarını kabul etmekle birlikte, yargının demokratik mekanizmaları tamamlayıcı bir rol üstlendiğinin altını çizmiştir. Dolayısıyla Mahkeme, iklim değişikliği davalarında devletlerin yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerini denetleyen bir rolü olduğunu ileri sürmüştür. Sonuç olarak Mahkeme, İsviçre'nin öne sürdüğü her iki tezi de reddetmiştir. Karar,

[71] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 419.

[72] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 421.

[73] *Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland* (n 10) para 422.

gerek insan hakları hukukunda gerekse çevre ve iklim hukuku alanında büyük yankı uyandırmış ve iklim değişikliğinin insan haklarını yakından ilgilendiren bir problem olduğunu açıkça göstermiştir.

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz ve Diğerleri v İsviçre kararı, Avrupa Konseyi'ne taraf devletlerin iklim değişikliği hususunda sorumluluklarının bulunduğunu göstermiştir. Bu karar ile birlikte devletlerin iklim değişikliği konusunda daha hassas ve titiz bir tutum sergilemeleri beklenmektedir. Neticede, ulusal merciler tarafından iklim değişikliği hususunda sistemli bir şekilde adım atılması Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi önüne taşınacak davaların sayısının azalmasını sağlayacaktır. Devletler, iklim eylem planları hazırlayarak, iklim değişikliğiyle mücadeleye ilişkin kamuya açık düzenli raporlar yayınlayarak, eğitim politikalarına iklim konusunu dahil ederek, iklim değişikliği ile mücadelede ulusal ve uluslararası iş birlikleri geliştirerek uluslararası insan hakları hukukundan kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirebilirler.

Hakem Değerlendirmesi Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri / Author Details
Ebru Demir (Dr. Öğr. Üyesi)
[1] Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
0000-0003-2529-3383 ebrudemir@aybu.edu.tr

Bibliyografya | Bibliography

Arnardóttir OM, 'Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights: Innovation or Business as Usual' (2017) 4(3) *Oslo Law Review* 150.

Arntz S ve Krommendijk J, 'Historic and Unprecedented', Verfassungsblog (9 Nisan 2024) < https://verfassungsblog.de/historic-and-unprecedented/ > Erişim Tarihi 8 Temmuz 2024.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 4 Kasım 1950, < https://70.coe.int/pdf/convention_eng.pdf > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024.

Banda ML, *Climate Science in the Courts: A Review of US and International Judicial Pronouncements* (Environmental Law Institute 2020).

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCC), 1992 < https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf > Erişim Tarihi 10 Temmuz 2024.

Bodansky D, 'The Role of the International Court of Justice in Addressing Climate Change: Some Preliminary Reflections' (2017) 49 *Arizona State Law Journal* 689.

Borràs S, 'New Transitions from Human Rights to the Environment to the Rights of the Nature' (2016) 5(1) *Transnational Environmental Law* 113.

Bošnjak M ve Zajac K, 'Judicial Activism and Judge-Made Law at the ECtHR' (2023) 23 *Human Rights Law Review* 1.

Buyse A ve Istrefi K, 'Climate Cases Decided Today: Small Step or Huge Leap?' ECHR Blog (9 Nisan 2024) < https://www.echrblog.com/2024/04/climate-cases-decided-today-small-step.html > Erişim Tarihi 9 Temmuz 2024.

Campbell R ve diğerleri, 'Exploring the Nexus between Climate Change and Human Rights', Working Paper No. 345, CGIAR Research Program on Climate Change, Agriculture and Food Security.

Carolan E, 'Balance of Powers' in Anthony F. Lang ve Antje Wiener (eds) *Handbook on Global Constitutionalism* (Edward Elgar 2017) 212-221.

Cattilaz G, 'The KlimaSeniorinnen Case, the ECtHR and the Question of Access to Court in Climate Change Cases' (2024) 31 *Reports and Essays on Climate Change Litigation* 79.

Colby H ve diğerleri, 'Judging Climate Change: The Role of the Judiciary in the Fight Against Climate Change' (2020) 7(3) *Oslo Law Review* 168.

Devletlerin Uluslararası Haksız Eylemlerden Doğan Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddeler (Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts), 2001, < https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf > Erişim Tarihi 11 Temmuz 2024.

Doha Amendment to the Kyoto Protocol, Annex B < https://unfccc.int/files/kyoto_protocol/application/pdf/kp_doha_amendment_english.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Farge E, 'Swiss Parliament Snubs European Court Climate Ruling', Reuters, 12 Haziran 2024, < https://www.reuters.com/world/europe/swiss-parliament-considers-snubbing-european-court-climate-ruling-2024-06-12/ > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

Foster CE, 'New Clothes for the Emperor? Consultation of Experts by the International Court of Justice' (2014) 5(1) *Journal of International Dispute Settlement* 139.

Fraser J ve Henderson L, 'The Human Rights Turn in Climate Change Litigation and Responsibilities of Legal Professionals' (2022) 40(1) *Netherlands Quarterly of Human Rights* 3.

Heri C, 'Strasbourg's "Case of the Century" – Revolutionary Climate Judgment from the European Court of Human Rights', Just Security (10 Nisan 2024) < https://www.justsecurity.org/94489/revolutionary-climate-judgment/ > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

Hohnerlein J, 'Who is Afraid of Actio Popularis' Verfassungsblog (26 Nisan 2024) < https://verfassungsblog.de/who-is-afraid-of-actio-popularis/ > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Kabul Edilebilirlik Kriterleri Hakkında Pratik Kılavuz, 31 Ağustos 2023, < https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/Admissibility_guide_ENG > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024.

Letsas G, 'Did the Court in KlimaSeniorinnen Create an Actio Popularis?' EJIL:Talk! (13 Mayıs 2024) < https://www.ejiltalk.org/did-the-court-in-klimaseniorinnen-create-an-actio-popularis/ > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Mayer B, 'The Contribution of Urgenda to the Mitigation of Climate Change' (2023) 35(2) Journal of Environmental Law 167.

McInerney-Lankford S, 'Climate Change and Human Rights: An Introduction to Legal Issues' (2009) 33 *Harvard Environmental Law Review* 431.

Milanović M, 'A Quick Take on the European Court's Climate Change Judgments', EJIL:Talk! (9 Nisan 2024) < https://www.ejiltalk.org/a-quick-take-on-the-european-courts-climate-change-judgments/ > Erişim Tarihi 6 Temmuz 2024.

Paris Agreement, 2015 < https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Rees WE, 'Economic Development and Environmental Protection: An Ecological Economic Perspective' (2003) 86(1-2) *Environmental Monitoring and Assessment* 29.

Setzer J ve Bangalore M, 'Regulating Climate Change in the Courts' in Alina Averchenkova ve diğerleri (eds), *Trends in Climate Change Legislation* (Edward Elgar 2017).

Skjærseth JB ve Wettestad J, 'Fixing the EU Emissions Trading System? Understanding the Post-2012 Changes' (2010) 10(4) *Global Environmental Politics* 101.

Spahn A, '"The First Generation to End Poverty and the Last to Save the Planet?" Individualism, Human Rights and the Value of Nature in the Ethics of Global Sustainable Development' (2018) 10(6) *Sustainability* 1853.

Tulkens F, 'Judicial Activism v Judicial Restraint: Practical Experience of This (False) Dilemma at the European Court of Human Rights' (2022) 3(3) *European Convention on Human Rights Law Review* 293.

United Nations Framework Convention on Climate Change, 1992 < https://unfccc.int/files/essential_background/background_publications_htmlpdf/application/pdf/conveng.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Vanhala L, 'The Comparative Politics of Courts and Climate Change' (2013) 22(3) *Environmental Politics* 447.

Zahar A, 'The Limits of Human Rights Law: A Reply to Corina Heri' (2022) 33(3) *European Journal of International Law* 953

Davalar/Cases

Animal Defenders International v UK App no 48876/08 (ECHR, 22 April 2013).

Bursa Barosu Başkanlığı and Others v Türkiye App no 25680/05 (ECHR, 19 June 2018).

Cangı and Others v Türkiye App no 48173/18 (ECHR, 8 April 2024).

Case of Centre for Legal Resources on Behalf of Valentin Câmpeanu v Romania App no 47848/08 (ECHR, 17 July 2014).

Dudgeon v UK App no 7525/76 (ECHR, 22 October 1981).

Friends of the Irish Environment v Ireland (High Court, 31 July 2020) paragraf 62 < https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2019/20190919_2017-No.-793-JR_judgment-2.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

Howald Moor and Others v Switzerland App no 52067/10 and 41072/11 (ECHR, 11 March 2014).

Klass and Others v Germany App no 5029/71 (ECHR, 6 September 1978).

L'Érablière asbl v Belgium App no 49230/07 (ECHR, 24 February 2009).

Müllner v Austria App no 18859/21 (ECHR, 1 July 2024, Press Release) < https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-7987364-11142961&filename=Notification%20to%20Government%20of%20the%20M%C3%BCllner%20v.%20Austria%20application%20concerning%20the%20environment%20.pdf > Erişim Tarihi 5 Temmuz 2024.

Stichting Urgenda v the State of the Netherlands App no 19/00135 (Supreme Court, 20 December 2019) < https://climatecasechart.com/wp-content/uploads/non-us-case-documents/2020/20200113_2015-HAZA-C0900456689_judgment.pdf > Erişim Tarihi 7 Temmuz 2024.

TMMOB and Karakuş Candan v Türkiye App no 46514/15 (ECHR, 4 July 2024).

Verein KlimaSeniorinnen Schweiz and Others v Switzerland App no 53600/20 (ECHR, 9 April 2024).

Vides Aizsardzības Klubs v Latvia App no 57829/00 (ECHR, 27 May 2004).

Vilnes and Others v Norway App no 52806/09 and 22703/10 (ECHR, 24 March 2014).